

STARANIA O UTRACONĄ KAPLICĘ ZBORU KOŚCIOŁA CHRZEŚCIJAN BAPTYSTÓW W POZNANIU W LATACH 1945–1956

1. KOŚCIÓŁ BAPTYSTYCZNY. CHARAKTERYSTYKA TEOLOGII I KRÓTKI SZKIC HISTORYCZNY

1.1. Teologia

Specyfiką protestantyzmu jest współistnienie w nim szeregu kierunków i nurtów teologicznych, wyznań i Kościołów. Jednym z nich jest Kościół baptystyczny, który w ostatnich dwóch stuleciach stał się jednym z większych protestanckich denominacji. Wraz z innymi wyznaniem protestanckimi Kościół baptystyczny podziela przekonanie o tym, iż:

- Biblia jest najważniejszym autorytetem w sprawach wiary i moralności;
- zbawienie człowieka następuje w wyniku działania niczym niezastężonej łaski Boga;
- zbawienia człowiek może dostąpić nie przez uczynki, lecz jedynie przez wiarę w śmierć Jezusa Chrystusa na krzyżu, który umarł za grzechy wszystkich ludzi;
- jedynym pośrednikiem pomiędzy Bogiem a człowiekiem jest Jezus Chrystus, nie występuje zatem w protestantyzmie kult świętych i kult maryjny;
- celibat duchowieństwa nie znajduje teologicznego uzasadnienia w Biblii.

Kościół baptystyczny, będąc zaliczany do grupy wolnych Kościołów chrześcijańskich, w ramach protestantyzmu odróżnia się od tradycyjnych wyznań protestanckich, które powstały w XVI w. — kościoła ewangelicko-augsburskiego (luteranckiego), ewangelicko-reformowanego (kalwińskiego) i anglikańskiego następującymi przekonaniami teologicznymi:

- kongregacjonalistycznym ustrojem Kościoła: każdy zbor jest niezależną i autonomiczną jednostką; w zborze władzę sprawują wszyscy wierzący członkowie, którzy wybierają przed nią odpowiedzialną radę zborową oraz powołują pastora;
- teologią chrztu: obrzęd ten, będąc konsekwencją świadomej wiary jednostki w to, że Jezus poniósł śmierć na krzyżu za jej grzechy, jest udzielany przez zanurzenie ludzi dorosłych; nie praktykuje się chrztu niemowląt;
- zasadą rozdziału Kościoła od państwa; państwo nie powinno ingerować na rzecz jakiegokolwiek grupy religijnej, a jednostce należy zagwarantować wolność sumienia¹.

---

¹ Opieram się na następujących prezentacjach teologii baptystycznej: K. Bednarczyk, *Chrześcijaństwo ewangeliczne a katolicyzm*, Warszawa 1976; H. Cook, *O co walczą baptyści*, Warszawa 1963; B. Hays, J.E. Steely, *The Baptist Way of Life*, Macon, GA, 1981; H.H. Hobbs, *The Baptist Faith and Message*, Nashville 1989; K. Karski, *Protestanckie wspólnoty wolnokościelne*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 1995, XI, nr 1.

1.2. Baptyzm w świecie

Baptyzm wyłonił się na początku XVII w. na Wyspach Brytyjskich² w rezultacie kontrowersji i sporów pomiędzy przedstawicielami państwowego Kościoła anglikańskiego a zwolennikami purytanizmu domagającymi się głębokiej reformy Kościoła w duchu teologii kalwińskiej³. Założycielem tego kościoła był John Smyth, który na początku XVII w. stał się zwolennikiem radykalnej reformy państwowego Kościoła anglikańskiego. Obawiając się prześladowań religijnych, Smyth wraz ze swoim najbliższym współpracownikiem Thomasem Helwysem i grupą zwolenników wyjechał w 1607 r. do Amsterdamu. Tam przyłączył się do Kościoła kongregacjonalistycznego, utworzonego przez angielskich emigrantów religijnych oraz zapoznał się z teologią mennonitów, którzy praktykowali chrzest ludzi dorosłych udzielany im przez zanurzenie na znak uwierzenia i postanowienia głębokiej odnowy moralnej. Przekonany o słuszności tego stanowiska w 1609 r. Smyth wprowadził ten obrząd do kierowanej przez siebie wspólnoty religijnej. Członkowie wspólnoty wkrótce powrócili (1612 r.) do Anglii, zakładając w Spatefield koło Londynu pierwszy zbór baptystyczny. Prześladowania baptystów w Wielkiej Brytanii zmusiły ich do emigracji do Stanów Zjednoczonych, gdzie wkrótce stali się najpotężniejszą denominacją protestancką.

Największe znaczenie dla rozwoju baptyzmu w Europie miało pojawienie się tego wyznania w Niemczech. W połowie XIX w. za sprawą baptystycznego misjonarza Johana Gerarda Onckena wyznanie to rozprzestrzeniło się w Europie Wschodniej, obejmując najpierw mniejszość niemiecką zamieszkującą te tereny, a później rdzenne narody.

1.3. Baptyzm na ziemiach polskich

W taki sposób pojawiło się wyznanie baptystyczne na ziemiach polskich. Pierwszy zbór powstał w 1844 r. w Elblągu, założony przez Onckena. W latach czterdziestych XIX w. kolejne zbory baptystyczne powstawały na Dolnym Śląsku: we Wrocławiu, Wójtowicach i Legnicy, na Pomorzu: w Miastku, Szczecinie, Świebodzicach i Reczy, oraz w Gojdach na Warmii i Mazurach. Jednakże dla rozwoju baptyzmu polskiego największe znaczenie miało nawrócenie się 28 listopada 1858 r. luterańskiego nauczyciela szkółki niedzielnej Gotfryda Alfa (1831–1898). Trzy lata później założył on pierwszy zbór na ziemiach polskich zaboru rosyjskiego, który zapoczątkował później działalność misyjną wśród ludności polskiej i ukraińskiej. Przed I wojną światową skupisko baptystów w Królestwie Kongresowym liczyło 4,8 tys. członków w siedemnastu zborach, a na Wołyniu 1,7 tys. w czterech zborach, co daje łączną liczbę 6,5 tys. osób.

W okresie II Rzeczypospolitej Zjednoczenie Słowiańskich Zborów Baptystów liczyło 7015 osób skupionych w 86 zborach, a Unia Baptystów Języka Niemieckiego

---

(35); *Londyńskie Wyznanie Wiary z roku 1689*, b.m.w., b.r.w.; *Wyznanie Wiary Polskiego Kościoła Baptystów [w:] Wyznania wiary protestantyzmu. Wybór tekstów źródłowych*, red. Z. Pasek, Kraków 1995, s. 108–111. T.J. Zieliński, *Podstawowe dogmatyczne wyznaczniki baptystycznej tożsamości konfesyjnej*. „Baptystyczny Przegląd Teologiczny”, 2002, t. 1, s. 53–66.

² D. R. Kirkwood, *European Baptists: a Magnificent Minority*, Valley Forge, PA 1981, s. 11–27; R.G. Torbert, *A History of the Baptists*, Philadelphia 1959, s. 62–84.

³ Por.: T.J. Zieliński, *Purytanizm. Zarys dziejów, ideologii i obyczajów anglosaskiego ruchu reformacyjnego*, „Rocznik Teologiczny ChAT” 1995, nr 2; *idem*, *John Smyth*, „Słowo Prawdy”, 1995, nr 4, s. 23–26.

posiadała 8085 członków w 41 zborach⁴. W okresie PRL-u liczebność Kościoła Chrześcijan Baptystów oscylowała między dwoma (lata pięćdziesiąte) a czterema tys. (lata osiemdziesiąte).

1.4. Początki baptyzmu w Poznaniu

Historia I Zboru Kościoła Chrześcijan Baptystów w Poznaniu sięga początków XX w. Początkowo, pod koniec XIX w., baptyści zbierali się w podpoznańskim Strzyżewie. W dniu 6 IV 1902 r. komitet założycielski, w skład którego weszli: Currant, Kromm, Meyer, H. Liebig, ogłosił powstanie zboru. W momencie powstania zbór liczył ok. dwustu osób. Jego pierwszym pastorem był A. Majewski, który w październiku 1903 r. przeniósł się do Gniezna. Na jego miejsce przybył C. Rode, który funkcję tę pełnił przez trzy lata. 30 października 1906 r. pastorem zboru został przybyły z Halle Robert Drews, który funkcję tę sprawował przez blisko czterdzieści lat. Przed pierwszą wojną światową zbór zatrudniał kaznodzieję pomocniczego Paula Schilda, na stałe mieszkającego w Trzemesznie, oraz pracownika misyjnego Jana Petrasza, który działał wśród ludności polskiej w Poznaniu. Rozwój zboru był na tyle znaczny, że w 1910 r. wybudowano kaplicę i kamienicę przy ul. Przemysłowej 48. Ponieważ w myśl pruskiego prawa wyznaniowego baptyści nie byli uznanym publicznym związkiem wyznaniowym, zbudowane obiekty stały się formalnie własnością pastora Roberta Drewsa i Konstantego Hendela, choć były zarządzane i służyły całej poznańskiej wspólnotie baptystycznej. Przed I wojną światową Kościół baptystów liczył ok. 600–800 członków, głównie pochodzenia niemieckiego. Polska społeczność baptystyczna składała się z ośmiu rodzin i kilku małżeństw mieszanych.

Zmiana granic spowodowana powstaniem niepodległego państwa polskiego po I wojnie światowej wpłynęła na funkcjonowanie zboru. Gdy pod koniec 1919 r. do Niemiec wyjechało ok. dwustu osób, w zborze poznańskim pozostało w 638 członków. W okresie międzywojennym niemieckie zbory baptystyczne należały do Unii Baptystów Niemieckich. Natomiast zbory składające się z Białorusinów, Polaków i Ukraińców były zrzeszone w Unii Baptystów Słowiańskich. Przedwojenny zbór poznański prowadził intensywną działalność misyjną, której rezultatem było m.in. założenie zboru w Czerminie koło Ostrzeszowa (1922 r.) i w Katowicach (1923 r.) oraz prowadzenie filii w dziewięciu miejscowościach na terenie Wielkopolski. Pomimo że zbór w Poznaniu należał do Unii Baptystów Niemieckich, liczebność baptystów pochodzenia polskiego była na tyle duża, że zbór ten zatrudniał polskich kaznodziei pomocniczych, którzy prowadzili regularną pracę duszpasterską wśród Polaków. Przed II wojną światową funkcję tę pełnili: S. Biliński, P. Prokopczuk oraz sędzia K. Libal. Dorywczo służyli kaznodziejowie: R. Szenknecht, L. Miksa, A. Miksa i K. Strzelec.

2. WALKA O PRZETRWANIE. ZABIEGI O ODZYSKANIE UTRACONEJ KAPLICY PRZEZ ZBÓR CHRZEŚCIJAN KOŚCIOŁA BAPTYSTÓW W POZNANIU W LATACH 1945–1956

Po zakończeniu II wojny światowej przesiedlenia ludności niemieckiej znacznie zakłóciły życie społeczności baptystów. Jednakże okupację hitlerowską przetrwali

---

⁴ K. Bednarczyk, *op. cit.*, s. 325–326.

polscy członkowie wspólnoty, na których w istniejących warunkach spoczęła odpowiedzialność za kontynuację działalności zboru. W 1946 roku do zboru należało sześć osób⁵. Pozostawiany przez Niemców majątek przeszedł na własność Skarbu Państwa. Taki los spotkał kaplicę i kamienicę użytkowaną przez poznańskich baptystów; obiekty te zostały przejęte przez Miejski Urząd Informacji i Propagandy w Poznaniu. Wkrótce do Poznania przybyli baptysci – repatrianci ze Wschodu, a 20 czerwca 1946 r. pastorem zboru został Jan Pancewicz. Rozpoczął on energiczne starania o odzyskanie utraconej kaplicy. Było to możliwe po legalizacji Polskiego Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan Baptystów 4 maja 1946 r., który został uznany za publicznoprawny związek religijny.

W piśmie skierowanym do Ministerstwa Informacji i Propagandy w Warszawie 22 sierpnia 1946 r. prezes Naczelnej Rady Kościoła A. Kircun i jej sekretarz S. Krakiewicz zwracali się z prośbą „o wydanie podległym urządzeniom zarządzenia zwolnienia świątyni z umieszczonego w niej Domu Kultury i przekazania jej Polskiemu Kościołowi Ewangelicznych Chrześcijan Baptystów”⁶.

O dziwo odpowiedź władz była pozytywna, Wydział Powierniczy Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego pisał do Zarządu Miejskiego stołecznego miasta Poznania z 17 września 1946 r. „Na podstawie pisma Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego z dnia 4 IX 1946 r. [...] Okręgowy Urząd Likwidacyjny w Poznaniu uprasza Zarząd Miejski o wyłączenie wymienionych obiektów [kaplica i kamienica – K. B.] z przekazu nieruchomości przekazanych w piśmie z dnia 1 I 1946 [...] i oddanie Gminie Ewangelicznych Chrześcijan Baptystów do wyłącznej dyspozycji”⁷. Pismo to podpisał Naczelnik Wydziału Powierniczego mgr A. Friese.

Pierwszym pokłosem tej decyzji było przyznanie 17 września 1946 r. pastorowi Pancewiczowi przez Wydział Kwaterunkowy Zarządu Miejskiego mieszkania nr 17 przy ul. Przemysłowej 48, składającego się z czterech i pół pokoju oraz kuchni⁸. Okazało się jednak, że przyznane mieszkanie zostało już zasiedlone przez kogoś innego. W praktyce rodzina Pancewiczów dysponowała dwoma pokojami i połową jednego. Sublokatorzy Pancewicza mieli nakaz eksmisji i przydzielono im mieszkanie w innym rejonie miasta. Jednakże oni odwoływali się od decyzji administracyjnej i przez całe osiem lat trwały kłótnie, pisano skargi, a współlokatorzy i uprzykrzali życie rodzinie Pancewiczów. Inna rodzina zajęła piwnice należące do przydzielonego mieszkania i też nie było sposobu, aby je odzyskać. W tej sprawie pisano pisma do Nadzwyczajnej Komisji Mieszkaniowej przy Prezesie Rady Ministrów (23 czerwca 1947 r.; 21 października 1947 r.).

Urząd Likwidacyjny – jak się później okazało – podjął decyzję o zwrocie kaplicy, opierając się na fakcie użytkowania przed 1 IX 1939 budynku przez gminę baptystyczną. Uznał, że jest ona własnością niemieckiej osoby prawnej i z tego tytułu przekazał do użytkowania parafii chrześcijan baptystów w Poznaniu. Najgorzej, że ówczesna decyzja Urzędu Likwidacyjnego była nieprecyzyjna i mogła oznaczać: przekazanie na własność, prawo do dzierżawy wieczystej lub jedynie możliwość korzystania z budynku. W innym piśmie określono to przekazanie jako „pod dozór”. W praktyce jednak

⁵ A. Seweryn, *Leksykon baptystów w Polsce po roku 1945*, Warszawa 2007, s. 129.

⁶ Archiwum I Zboru Kościoła Chrześcijan Baptystów w Poznaniu, Pismo do MłiP w Warszawie, 22 VIII 1946 r.

⁷ *Ibidem*, Pismo do Zarządu Miejskiego stoł. m. Poznania w Poznaniu, 17 IX 1946 r.

⁸ *Ibidem*, Orzeczenie nr rep. V.II.4784.

kaplica nie została przekazana, gdyż Kuratorium Szkolne Okręgu Poznań lokalnie nie zwolniło. Nabożeństwa musiały zatem odbywać się w prywatnym mieszkaniu pastora zboru. Wkrótce okazało się, że narastającym problemem byli hataśliwi użytkownicy kaplicy, w której urządzano kursy tańca. W piśmie do Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu z 24 lutego 1947 r. skarżono się na kursy tańca organizowane w dni wolne od pracy, które uniemożliwiają lokatorom wypoczynek. Mimo danych przyrzeczeń „odbywają się kursy tańca (nawet w niedzielę w czasie nabożeństwa w dniu 23. 2. 47 r.) w sali Domu Kultury tuż nad głową lokatorów do tego stopnia, że tynk sufitowy odpada. Takie zakłócanie spokoju ludziom pracy, którzy potrzebują wypoczynku po spełnieniu swych obowiązków służbowych jest nie możliwe”⁹. Na skierowane do niego pismo, Wydział Społeczno-Polityczny UW odpowiedział dopiero 23 maja 1947 r.: „Urząd Wojewódzki oznajmia, że zdaniem Zarządu Miejskiego, który sprawę na miejscu zbadał, wymienione kursy nie zakłócają spokoju lokatorów”. Kursy tańca trwały nadal i nadal odpadał tynk z sufitu, dopóki świadkiem tej sytuacji nie stał się funkcjonariusz MO. W piśmie do Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego z 17 stycznia 1948 r., podpisanego przez mieszkańców kamienicy, czytamy: „Dotychczas cierpliwie znosiliśmy ten stan faktyczny ale jednak ponieważ w/w tańce nie tylko zakłócają nasz spokój ale również powodują uszkodzenia sufitu i wstrząsu żarówek czego świadkiem był w tymczasie obecny u nas funkc.[jonariusz] Milicji Obywatelskiej Ob. Aszenberg Apoloniusz”¹⁰. W odpowiedzi Urzędu Wojewódzkiego z 10 marca 1948 r. Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego postanowiono przenieść kursy tańca do innego budynku¹¹. Nie na długo jednak, gdyż wznowiono je w pierwszej połowie 1950 r.

Kiedy 10 grudnia 1948 r. ujawniono w hipotece, że właścicielami kaplicy są osoby fizyczne: Robert Drews i Konstanty Hendel, od tego momentu w grę mogła wchodzić tylko dzierżawa wieczysta. W latach pięćdziesiątych cały czas trwały starania o odzyskanie zabranej własności. Równoległe pastor Pancewicz zabiegał o powiększenie powierzchni przyznanego i eksmisji kłopotliwych lokatorów, którzy pomimo przydzielania lokali zastępczych, odwoływali się od decyzji Wydziału Kwaterunkowego i nadal mieszkali przy ul. Przemysłowej 48. Jednocześnie mnożyły się kłótnie i sprzeczki z sąsiadami, którzy nie akceptowali wyznania sąsiada. Pastor Pancewicz odwoływał się w sprawie przyspieszenia wykwaterowania aż do Komitetu Wojewódzkiego PPR, nie zdając sobie sprawy, że w międzyczasie rządząca partia zmieniła nazwę na PZPR¹². Nic więc dziwnego, że list ten nie odniósł żadnego skutku.

Wymienię tylko najważniejsze pisma i podjęte przez władze Kościoła Chrześcijan Baptystów starania w sprawie odzyskania utraconej kaplicy:

- 5 marca 1947 r. — pismo prezesa Rady Naczelnej Kościoła do Oddziału Miejskiego Informacji i Propagandy w Poznaniu z prośbą „o przekazanie kaplicy [...] ob. Janowi Pancewiczowi, kaznodziei Gminy Baptystów w Poznaniu”¹³; w odpowiedzi skierowano Naczelną Radę Kościoła do Kuratorium Poznańskiego Okręgu Szkolnego, a kurator — do Ministerstwa Oświaty;

---

⁹ *Ibidem*, Pismo do Urzędu Wojewódzkiego, Wydział Społeczno-Polityczny, 24 II 1947 r.

¹⁰ *Ibidem*, Pismo mieszkańców domu przy ul. Przemysłowej 48 do Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego, Wydział Społeczno-Polityczny.

¹¹ *Ibidem*, Pismo UWP nr SPN II — 2e/2/47, 10 III 1948 r.

¹² *Ibidem*, List do KW PPR, 29 III 1952 r.

¹³ *Ibidem*, Pismo do Oddziału Miejskiego Informacji i Propagandy, 5 III 1947 r.

- 6 marca 1947 r. – pismo prezesa Naczelnej Rady Kościoła do Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego w Poznaniu z prośbą o przyznanie na własność budynku przy Przemysłowej 48¹⁴;
- 28 maja 1947 r. – pismo prezesa NRK do Ministerstwa Administracji Publicznej w sprawie „przyznania na własność budynku kościelnego Gminy Baptistów w Poznaniu”¹⁵;
- 21 października 1947 r. – pismo prezesa NRK do ministra oświaty domagające się zwrotu kaplicy: „świątynia ta dana jest pod dozór Kościołowi Baptistów w Poznaniu, lecz z powodu trudności zwolnienia jej przez dotychczasowego użytkownika, przejęcie tej świątyni dotychczas nie nastąpiło”¹⁶;
- 24 sierpnia 1948 r. – wniosek do Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu o wypowiedzenie umowy dzierżawnej dla zarządu Kuratorium (umowa wygaśa 31 grudnia 1948 r.) celem przekazania obiektu zborowi¹⁷;
- 7 lutego 1949 r. – podanie do Zarządu Miejskiego w Poznaniu o przekazanie na własność lub ewentualne wydzierżawienie kaplicy przy ul. Przemysłowej¹⁸.
- 7 lutego 1949 r. – podanie w tej samej sprawie skierowane do Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego w Poznaniu, w którym wyjaśniano, że „przed 1.IX.1939 faktycznymi właścicielami nieruchomości przy ul. Przemysłowej była gmina wyznaniowa baptystów niemieckich – zaś formalnymi, hipotecznymi właścicielami były dwie osoby prywatne – Niemcy, – a to z powodu, że Kościół Baptistów przed 1939 r. nie był uznany za publicznoprawny związek religijny, w konsekwencji czego nie mógł posiadać majątku nieruchomego”¹⁹;
- 16 sierpnia 1949 r. – podanie prezesa NRK do Ministerstwa Administracji Publicznej o „wyrażenie zgody na użytkowanie przez PKChB nieruchomości położonej przy ul. Przemysłowej 48”²⁰;
- 20 sierpnia 1949 r. – podanie Zarządu Parafii PKChB do Departamentu Wyznaniowego MAP w Warszawie²¹;
- 8 października 1949 r. – prośba o zwrócenie kaplicy Baptistów Parafii PKChB w Poznaniu skierowana do „Wielce Szanownego Obywatela Prezydenta Rzeczypospolitej w Warszawie”. Prośba rozpoczynała się czołobitnym sformułowaniem: „My niżej podpisani członkowie w/w. kościoła ośmielamy się niniejszym zająć cenny czas Ob. Prezydenta i znając Jego przychyłność do każdego lojalnie ustosunkowanego do Polski Ludowej wyznania, żywimy nadzieję, że i nasza prośba wysłuchana zostanie”. W prośbie pojawia się argument, że Kościół rzymskokatolicki przejął wszystkie kaplice ponemieckie w Poznaniu, a baptyści pozostają bez budynku kościelnego. List kończy się adresem: „Pozostajemy w nadziei, że niebawem będziemy mogli w naszej własnej kaplicy zanosić modły do Najwyższego o pomyślność Polski Ludowej i jej Prezydenta”²²;

---

¹⁴ *Ibidem*, Pismo do Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego, 6 III 1947 r.

¹⁵ *Ibidem*, Pismo do Ministerstwa Administracji Publicznej, 28 V 1947 r.

¹⁶ *Ibidem*, Pismo do Ministerstwa Oświaty, 21 X 1947 r.

¹⁷ *Ibidem*, Wniosek do Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego, 24 VIII 1948 r.

¹⁸ *Ibidem*, Podanie do Zarządu Miejskiego w Poznaniu, 7 II 1949 r.

¹⁹ *Ibidem*, Podanie do Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego, 7 II 1949 r.

²⁰ *Ibidem*, Pismo do Ministerstwa Administracji Publicznej, Wydział Wyznaniowy.

²¹ *Ibidem*, Podanie do Ministerstwa Administracji Publicznej, Wydział Wyznaniowy, 20 VIII 1949 r.

²² *Ibidem*, Prośba do Wielce Szanownego Obywatela Prezydenta Rzeczypospolitej w Warszawie, 8 X 1949 r.

- 4 listopada 1949 r. – wniosek do Zarządu Nieruchomości Miejskich w Poznaniu²³;
- 1 czerwca 1950 r. – wniosek do UW (Wydział Społeczno-Polityczny) „o spowodowanie zwolnienia naszej kaplicy przez Kuratorium jeżeli nie całości to przynajmniej małej salki”²⁴;
- 24 listopada 1952 r. – pismo do Prezydium Miejskiej Rady Narodowej z prośbą o przydzielenie małej salki o rozmiarach sześć na dziesięć m kw. oraz małej świetlicy o powierzchni pięć na cztery m kw. w dzielnicy Wilda celem odprawiania kultu religijnego²⁵; w odpowiedzi Wydział Gospodarki Komunalnej 15 kwietnia 1953 r. zwrócił się z prośbą do Wydziału Kwaterunkowego „o przydzielenia w miarę możliwości wolnej sali [...] na cele odprawiania kultu religijnego”²⁶;
- 9 maja 1953 r. – Wniosek do Wojewódzkiej Komisji Lokalowej z prośbą o udzielenie zezwolenia na wystosowanie wniosku do Prezydium MRN o przydzielenie lokalu użytkowego celem odprawiania kultu religijnego²⁷;
- 22 sierpnia 1953 r. – po otrzymaniu zezwolenia WKL złożenie wniosku do Prezydium MRN o przydzielenie salki mogącej pomieścić 73 osoby²⁸;
- 4 listopada 1953 r. – pismo do Wojewódzkiej Rady Narodowej stwierdzający, że pomimo próśb, „żadnego lokum zastępczego dla naszych nabożeństw dotychczas nam nie wskazano i nie dano”²⁹.

Starania te odniosły w końcu pewien niewielki sukces – po eksmisji kłopotliwych sublokatorów władze kwaterunkowe przyznały zwolnione dwa pokoje w celu odprawiania nabożeństw. 19 września 1954 r. nastąpiło uroczyste otwarcie sali do nabożeństw przy ul. Przemysłowej 48³⁰. Jednakże końca istnienia PRL-u zborowi baptystów nie udało się odzyskać utraconej kaplicy. W połowie lat sześćdziesiątych zbor uzyskał nowy budynek przy ul. Grunwaldzkiej 53, kaplica zaś, o którą toczono tak uporczywe boje, stała się własnością już II zboru Kościoła Chrześcijan Baptystów dopiero w latach dziewięćdziesiątych.

3. PODSUMOWANIE

W ówczesnych warunkach realnego komunizmu starania o odzyskanie utraconego mienia nie przyniosły żadnych rezultatów. Nabożeństwa musiały odbywać się w prywatnym mieszkaniu kanzodziei, salach wynajmowanych od pokrewnych wyznań bądź pod gołym niebem. Dopiero w 1962 r. zbor uzyskał wykorzystywany do dziś budynek przy ul. Grunwaldzkiej 53 – była kostnicę Szpitala im. Święcickiego Akademii Medycznej w Poznaniu. W podobnej sytuacji znajdowały się wspólnoty baptystyczne w innych miastach zachodniej Polski. Przejęte przez władze kaplice znajdowały się w Zielonej Górze, Kaliszu przy ul. Podgórznej 1, Joance k. Kalisza, Czerminie, Rynek nr 4, Ostrzeszowie przy ul. Zamkowej nr 148, Strzyżewie k. Poznania, Gorzowie Wielkopolskim,

---

²³ *Ibidem*, Wniosek do Zarządu Nieruchomości Miejskich w Poznaniu, 4 XI 1949 r.

²⁴ *Ibidem*, Wniosek do Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu, Wydział Społeczno-Polityczny, 1 VI 1950 r.

²⁵ *Ibidem*, Pismo do Prezydium MRN, 24 XI 1952 r.

²⁶ *Ibidem*, Pismo Prezydium MRN, 28 IV 1953 r.

²⁷ *Ibidem*, Pismo do Wojewódzkiej Komisji Lokalowej, 9 V 1953 r.

²⁸ *Ibidem*, Wniosek do MRN, 22 VIII 1953 r.

²⁹ *Ibidem*, Pismo do WRN, 4 XI 1953 r.

³⁰ *Ibidem*, Pismo do MRN, 17 IX 1954 r.

Pile, Kostrzynie, Dąbie n. Nerem, Lubczynie k. Dąbia, Chodzieży, Krzyżu i Jędrzejowie³¹.

Trudności lokalowe i finansowe nie powstrzymały jednak rozwoju zboru. W okresie sprawowania urzędu pastora przez Jana Pancewicza społeczność baptystyczna w Poznaniu wzrosła od 6 do ok. 70–80 osób. W Wielkopolsce zbor poznański posiadał ponadto filie m.in. w Kuźnicy Myśluborskiej (k. Bralina), Wernikopolu (pow. Kępno), Nowym Klukomie (pow. Choszczno).

Historia nieudanych starań o odzyskanie utraconej kaplicy obok wymiaru lokalnego posiada jeszcze wymiar ogólnopolski. W literaturze przedmiotu utarło się przekonanie o przełomowym znaczeniu roku 1956 w polityce wyznaniowej władz PRL. Wtedy bowiem władze miały celowo popierać kościoły protestanckie czyniąc z nich przeciwwagę dla kościoła rzymskokatolickiego³². Tymczasem w odniesieniu przynajmniej do zboru baptystycznego takich działań władz nie można odnotować. Albowiem dopiero 6 lat później zbor baptystyczny w Poznaniu otrzymał stały budynek. W tym przypadku rok 1956 nie jest żadną cezurą, przynajmniej na terenie Wielkopolski i w odniesieniu do zboru baptystycznego. Warto zatem zwrócić uwagę, że lokalna historia poszczególnych wyznań religijnych może być podstawą weryfikacji i modyfikacji czasem bezkrytycznie przyjmowanej periodyzacji dziejów PRL-u opartej przede wszystkim na kryteriach rozwoju politycznego.

---

³¹ *Ibidem*, Pismo do Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego, 6 III 1947 r.

³² R. Michalak, *Kościoły protestanckie i władze partyjno-państwowe w Polsce (1945–1956)*, Warszawa 2002, s. 27–28.